

■ **Олександр Тридід**
Olekasndr Trydid

Доктор економічних наук, директор Харківського інституту банківської справи Університету банківської справи Національного банку України

Sc.D. (Economics), Director of the Kharkiv Institute of Banking of the University of Banking of the National Bank of Ukraine

E-mail: TOM@khibs.edu.ua

■ **Катерина Орехова**
Kateryna Oriekhova

Кандидат економічних наук, доцент Харківського інституту банківської справи Університету банківської справи Національного банку України

Ph.D. (Economics), Associate Professor of the Kharkiv Institute of Banking of the University of Banking of the National Bank of Ukraine

E-mail: kate.orehova@mail.ru

Закордонний досвід моніторингу банківських рахунків

Foreign experience in bank accounts monitoring

У статті розглянуто закордонний досвід моніторингу банківських рахунків підрозділами фінансової розвідки та правоохоронними органами. З'ясовано особливості застосування підходів, розроблених банками для моніторингу. Надано рекомендації щодо підвищення ефективності моніторингу банківських рахунків.

The article considers the foreign experience in the bank accounts monitoring by financial intelligence units and law-enforcement authorities. Having analyzed peculiarities of approaches to the monitoring, which were developed by banks, the authors make recommendations on how the efficiency of the bank accounts monitoring should be increased.

Ключові слова: банк, фінансовий моніторинг, підрозділ фінансової розвідки, закордонний досвід, правоохоронні органи.

Key words: bank, financial monitoring, financial intelligence unit, foreign experience, law-enforcement authorities.

В умовах фінансової кризи зростає частка тіньових, злочинних коштів, власники яких намагаються їх легалізувати. Наслідком цього є проникнення таких коштів до різних галузей економіки, зокрема кредитно-фінансового і банківського секторів, а також зростання ймовірності використання цих грошей терористичними угрупованнями. Проблема легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансування тероризму набуває глобальних масштабів та викликає стурбованість світової спільноти.

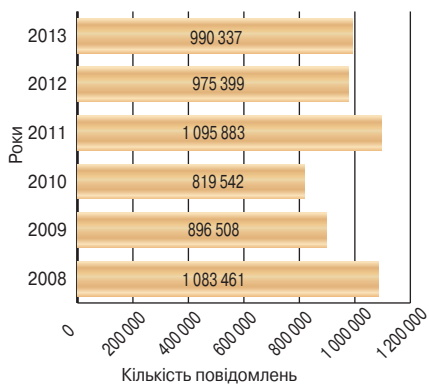
Практика свідчить, що найефективнішими заходами щодо мінімізації та реальної протидії організованій злочинності й корупції є запровадження постійного контролю за фінансовими інституціями. Державна служба фінансового моніторингу сприяє підвищенню дієвості національної системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму. Всього з початку експлуатації інформаційно-аналітичної системи Держфінмоніторингу України отримано та обробле-

но 9 532 918 повідомлень про фінансові операції, що підлягають фінансовому моніторингу, з яких 990 337 повідомлень – протягом 2013 року [4] (див. графік 1).

У 2013 році Держфінмоніторингом України взято на облік 982 141 повідомлення про фінансові операції, що на 1.48% більше, ніж у 2012 році (див. графік 2).

Найактивнішими в системі звітування серед суб'єктів первинного фінансового моніторингу є банківські установи, які надсилають основну частину повідомлень про операції,

Графік 1. Динаміка інформування про фінансові операції в 2008–2013 рр.

що підлягають фінансовому моніторингу. Протягом 2013 року від банків було отримано 96.37% від загальної кількості повідомлень про такі фінансові операції (див. графік 3).

Значний внесок у розвиток фінансового моніторингу банківських установ зробили О.І.Барановський [1], О.В.Васюренко [2], Г.М.Азаренкова [2], Н.П.Погореленко [2], А.О.Єпіфанов [6], С.В.Леонов [6], Й.Хабер [6], В.В.Коваленко [7], О.Г.Коренева, К.Ф.Черкашина, У.Я.Грудзевич [8], Т.С.Смуженко [8, 10, 11], Р.А.Слав'юк [8], Б.В.Самородов [9], В.Я.Вовк [10], О.І.Кіреєв [11], О.О.Другов [11], С.Л.Тігіпко [13], А.П.Яценюк [14], Дабл Ю.Арнер Дуглас (W.Arner Douglas) [15], Ден Конехен (Dan Conaghan) [16], Лоренс Фонтейн (Laurence Fontaine) [18] та інші. Проте незважаючи на велику кількість наукових праць та значні досягнення в теорії та практиці фінансового моніторингу банківських установ, існує низка питань, які залишаються недостатньо дослідженими. Одним із них є закордонний досвід моніторингу банківських рахунків підрозділами фінансової розвідки, правоохоронними органами та банками. Вивчення цього пи-

тання допоможе підвищити ефективність фінансових розслідувань, а також ідентифікації, арешту і конфіскації прибутків, отриманих від злочинної діяльності.

Актуальність, практична значущість, недостатня розробленість та недослідженість названих питань і зумовили вибір теми даної статті, визначили її мету і завдання.

Метою цієї праці є розробка рекомендацій щодо підвищення ефективності моніторингу банківських рахунків в Україні, для досягнення якої поставлено такі завдання: розглянути закордонний досвід моніторингу банківських рахунків підрозділами фінансової розвідки та правоохоронними органами; з'ясувати особливості застосування підходів, розроблених закордонними банками для моніторингу; дослідити закордонний досвід співпраці між правоохоронними органами.

У 2011 році Комітет експертів Ради Європи з оцінки заходів протидії легалізації злочинних доходів та фінансуванню тероризму – МАНІВЕЛ (MONEYVAL) з метою вивчення досвіду моніторингу банківських рахунків провів опитування в 23 країнах: Азербайджані, Болгарії, Хорватії, Чехії, Естонії, Грузії, Угорщині, Латвії, Литві, Мальті, Молдові, Монако, Чорногорії, Румунії, Росії, Сан-Марино, Сербії, Словаччині, Словенії та Україні [12, 17]. Також в опитуванні брали участь Австрія, Швеція і Великобританія. Їм було складено такі анкети: для підрозділів фінансової розвідки; для правоохоронних органів, які мають право затримувати підозрілі операції та (або) здійснювати моніторинг банківських рахунків; для звітних організацій, що мають право затримувати підозрілі операції та (або) здійснювати моніторинг банківських рахунків.

ЗАКОРДОННИЙ ДОСВІД МОНІТОРИНГУ БАНКІВСЬКИХ РАХУНКІВ ПІДРОЗДІЛАМИ ФІНАНСОВОЇ РОЗВІДКИ

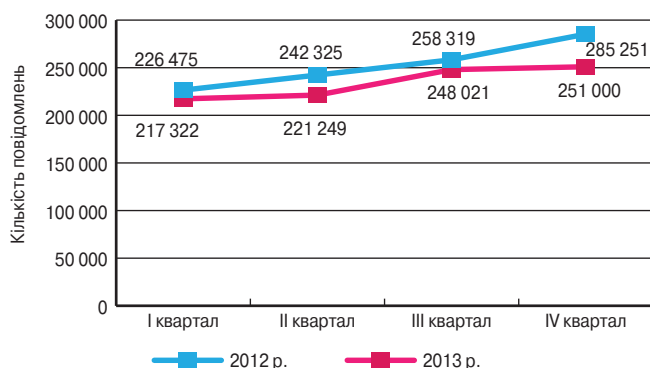
У результаті опитування встановлено, що право на моніторинг банківських рахунків мають підрозділи фінансової розвідки 12 країн, а саме: Болгарії, Чехії, Хорватії, Естонії, Грузії, Латвії, Мальти, Молдови, Чорногорії, Сербії, Словенії та України. Із країн, у яких підрозділи фінансової розвідки не мають права здійснювати моніторинг банківських рахунків, тільки підрозділи Азербайджану та Сан-Марино вважають, що зазначені повноваження їм потрібні.

У Чехії підрозділ фінансової розвідки має здійснювати моніторинг банківських рахунків, але на практиці цим займаються відповідальні особи в рамках внутрішніх контрольних заходів. В Естонії моніторинг банківських рахунків здійснюється лише в особливих випадках і за допомогою банку.

В усіх країнах, крім Молдови, положення, що дозволяють підрозділу фінансової розвідки моніторити банківські рахунки, викладено в законі про протидію відмиванню грошей і фінансуванню тероризму. У Молдові такі положення регулюються законом про оперативні слідчі дії. У Латвії немає практичного досвіду моніторингу банківських рахунків. У Словенії підрозділ фінансової розвідки використовує свої повноваження з моніторингу банківських рахунків набагато частіше, ніж механізм для затримки підозрілих фінансових операцій.

У Хорватії підрозділ фінансової розвідки має право подати звітній організації письмове розпорядження про проведення поточного моніторингу фінансових операцій: а) особи, яку є підстави підозрювати у відми-

Графік 2. Динаміка повідомлень про фінансові операції, взяті на облік у 2012–2013 рр.

Графік 3. Динаміка інформування про фінансові операції банківськими та небанківськими установами в 2008–2013 роках

ванні грошей або фінансуванні тероризму, або б) особи, яка підозрюється в наданні допомоги або участі в операціях чи угодах особи, яку є підстави підозрювати у відмиванні грошей чи фінансуванні тероризму.

Перед проведенням операції або укладенням угоди звітна організація зобов'язана інформувати підрозділ фінансової розвідки та вказувати у звіті крайній термін проведення такої операції чи укладення угоди. Ця процедура виконується в режимі реального часу. За обсягом прерогатив моніторингу країни можна розділити на дві групи:

– країни, в яких прерогативи моніторингу застосовуються лише у випадку підозри у відмиванні грошей та фінансуванні тероризму (Болгарія, Хорватія, Сербія і Словенія);

– країни, в яких прерогативи моніторингу застосовуються до всіх кримінальних злочинів (Грузія, Латвія, Мальта, Молдова та Україна) – див. таблицю 1.

Як правило, видати письмовий ордер на моніторинг має право глава підрозділу фінансової розвідки. Максимальний термін дії ордеру на моніторинг варіюється від 30 днів у Молдові до 6 місяців у Хорватії, Сербії та Словенії. У Молдові суд видає ордер на моніторинг за пропозицією прокурора. У цьому випадку підрозділ фінансової розвідки починає процедуру з представлення спеціальної форми прокурору.

У Хорватії та Словенії максимальний термін дії ордеру підрозділу фінансової розвідки на моніторинг становить три місяці, проте за наявності достатніх підстав він може бути тричі продовжений на один додатковий місяць, так що в підсумку максимальний термін дії ордеру становить шість місяців. У Латвії ордер на моніторинг може бути виданий на місяць і одночасно продовжений ще на один місяць (для продовження терміну дії ордеру потрібен дозвіл прокуратури). У Сербії ордер на моніторинг діє протягом трьох місяців і згодом може продовжуватися ще не більш як на шість місяців. У Молдові підрозділ фінансової розвідки має право продовжити термін дії ордеру на моніторинг на строк до шести місяців. В Естонії, Мальті та Україні для пролонгації має бути видано новий ордер на моніторинг. Хоча законодавством Мальти й не встановлено конкретний період, і рішення приймається, виходячи з конкретного випадку, зазвичай

Таблиця 1. Злочини, за якими підрозділ фінансової розвідки має повноваження щодо моніторингу банківських рахунків

№ п/п	Країна	Відмивання грошей	Фінансування тероризму	Резолюції ООН	Будь-який кримінальний злочин	Інше
1	Болгарія	X*	X			
2	Хорватія	X	X			
3	Грузія	X	X		X	
4	Латвія	X	X		X	
5	Мальта	X	X		X	
6	Молдова					X**
7	Чорногорія	X	X			
8	Сербія	X	X			
9	Словенія	X	X			
10	Україна	X	X		X	

*Також основні правопорушення, пов'язані з відмиванням грошей.

**Злочини, за якими передбачено покарання, що не перевищує п'ятирічне тюрмне ув'язнення.

Таблиця 2. Максимальний термін дії ордеру підрозділу фінансової розвідки на моніторинг

№ п/п	Країна	Максимальний термін	Продовження
1	Болгарія	Залежно від ситуації	+
2	Хорватія	6 місяців*	+
3	Естонія	Залежно від ситуації	-
4	Латвія	2 місяці	+
5	Мальта	Залежно від ситуації**	-
6	Молдова	30 днів	+
7	Чорногорія	6 місяців	-
8	Сербія	6 місяців	+
9	Словенія	6 місяців	+
10	Україна	30 днів***	+

*У законі про протидію відмиванню грошей і фінансуванню тероризму відповідного прямого положення немає. Однак OMLP (управління з питань запобігання відмиванню грошей) відкриває справи за запитами іноземних підрозділів фінансової розвідки, після чого можуть використовуватися всі прерогативи OMLP;

**Хоча в законодавстві Мальти це прямо не передбачено, в законі немає положень, що забороняють FIAU (підрозділу аналізу даних фінансової розвідки) видавати ордери на моніторинг на підставі інформації, наданої іноземним підрозділам фінансової розвідки;

***У рамках відстеження (моніторингу) фінансових операцій до отримання організацією запиту на моніторинг (обмеження на який не передбачені). За необхідності після закінчення попереднього ордеру на 30-денний моніторинг може бути видано новий ордер.

ордери на моніторинг видаються на тримісячний термін (див. таблицю 2).

Лише у двох країнах розроблено внутрішнє керівництво, котре регулює сферу моніторингу банківських рахунків підрозділом фінансової розвідки. У Латвії його було запроваджено за розпорядженням Кабінету Міністрів. Латвія – єдина країна, де підрозділ фінансової розвідки зобов'язаний повідомляти інший орган (прокуратуру) про видачу ордеру на моніторинг.

Як правило, підрозділи фінансової розвідки не зобов'язані контролювати який-небудь орган до закінчення терміну дії ордерів на моніторинг (крім випадків, коли підозра підтвердилася, й інформацію було відправлено в поліцію або прокуратуру для початку кримінального судочинства і прийняття рішення про заморожування коштів). При цьому в деяких

країнах ордери на моніторинг виконуються в тісній співпраці з поліцією та прокуратурою.

Тільки в Молдові здійснюється зовнішній нагляд за рішеннями підрозділу фінансової розвідки за ордерами на моніторинг – цим займається прокуратура в ході планових контрольних заходів. У Сербії спеціалізованого нагляду за ордерами на моніторинг немає, але всю роботу підрозділу фінансової розвідки контролює Міністерство фінансів.

Спираючись на досвід своєї країни, підрозділи фінансової розвідки вказали кілька чинників, що перешкоджають неправомірному використанню повноважень на моніторинг банківських рахунків:

- процедура моніторингу (та заходи, використовувані для запобігання її неправомірному використанню) регулюються внутрішніми правилами

ми підрозділу фінансової розвідки;

- процедуру контролює голова підрозділу фінансової розвідки;
- зовнішній нагляд за діяльністю підрозділу фінансової розвідки охоплюється ордером на моніторинг;
- існує адекватна і зрозуміла правова структура.

Опитування засвідчило, що для зниження ризику попередження підозрюваних осіб повинні бути вжиті такі заходи:

- адекватне законодавство (згідно з яким персонал і керівництво звітної організації, а також підрозділ фінансової розвідки та інші пов'язані з ними органи не повинні мати права розкривати інформацію третім особам) і санкції;
- нагляд за видачею ордерів на моніторинг з боку керівника підрозділу фінансової розвідки;
- обмеження кількості співробітників, яким відомо про кожен ордер на моніторинг.

ЗАКОРДОННИЙ ДОСВІД МОНІТОРИНГУ БАНКІВСЬКИХ РАХУНКІВ ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ

Як правило, правоохоронні органи мають юридичні повноваження на моніторинг банківських рахунків, за винятком Азербайджану, Словаччини та Монако.

У Словенії суддя, який веде судове слідство, має право за досить обгрунтованою пропозицією державного прокурора доручити банку, ощадному банку або ощадно-кредитній службі відстежувати фінансові операції підозрюваної особи, відповідача та інших осіб, які беруть участь у фінансових операціях або угодах підозрюваної особи, і надати йому конфіденційну інформацію про операції або угоди, які зазначені особи здійснюють або мають намір здійснювати через такі організації чи служби. Пропозиція державного прокурора як підстава для ордеру судді, який веде судове слідство, на моніторинг операції також може бути видана за письмовим запитом поліції. У процесі моніторингу поліція отримуватиме дані від прокурора.

У більшості юрисдикцій ордер на моніторинг будь-якого рахунку може бути видано за наявності підозрілої діяльності, спрямованої на відмивання грошей, фінансування тероризму та інші правопорушення, пов'язані з відмиванням грошей і будь-яким кримі-

нальним злочином. У Литві сфера застосування моніторингу обмежується відмиванням грошей, фінансуванням тероризму, серйозними злочинами та іншими злочинами, зазначеними в законі про операційну діяльність.

Згідно з кримінально-процесуальним кодексом Грузії за наявності обгрунтованого припущення про те, що будь-яка особа здійснює злочинні дії через банківські рахунки, прокурор із дозволу генерального прокурора або його заступника має право клопотати перед судом про призначення моніторингу відповідних банківських рахунків. За рішенням суду банк зобов'язаний співпрацювати зі слідством і надавати йому поточну інформацію про операції за одним або кількома банківськими рахунками. Інформація подається фінансовим посередником до органу, який проводить розслідування, відразу після завершення операції. Інформація про переведення та (або) зняття грошей із банківських рахунків надається слідчому органу до завершення банківської операції. Тривалість моніторингу банківських рахунків не повинна перевищувати строк, необхідний для збору доказів за фактом злочину.

У більшості випадків юридичним документом, що дає правоохоронним органам повноваження на моніторинг банківських рахунків, є кримінально-процесуальний кодекс. На відміну від затримки операції, яка вважається адміністративним актом, моніторинг банківських рахунків підпадає під категорію кримінальних процесів. Підставами для застосування повноважень правоохоронних органів на моніторинг банківських рахунків зазвичай служать: запит іноземного органу (включаючи підрозділ фінансової розвідки), внутрішній аналіз, отримане від звітної організації повідомлення про підозрілу операцію або запит прокуратури.

Більшість процедур моніторингу пов'язана з кримінальними розслідуваннями. Саме тому за рішенням суду або прокурора може бути обійдено принцип банківської таємниці. У Чехії в процесі кримінального судочинства державний прокурор або суддя може запитувати дані, що охороняються банківською таємницею, включаючи моніторинг банківських рахунків. У Словенії ордер на моніторинг видає суддя, який веде судове слідство, за обгрунтованою пропозицією державного прокурора, а письмовий запит генерального прокурора може подати і зазвичай подає поліція.

Опитування показало, що в більшості країн моніторинг банківських рахунків не може здійснюватися за запитом установ, котрі не входять до судової системи. У деяких країнах процедура моніторингу контролюється і запускається лише судовими органами, а правоохоронні органи тільки виконують ордери. В інших країнах рішення приймається главою органу (наприклад, у Литві).

Ордери на моніторинг видаються в письмовій формі (лише в Литві в екстреному випадку розпорядження може бути усним із наступним письмовим підтвердженням протягом 24 годин). У деяких країнах передбачено мінімальний і максимальний термін дії ордерів на моніторинг (відповідно три місяці та один рік). В інших країнах тимчасові обмеження до ордерів на моніторинг не застосовуються (наприклад, у Чехії). Клієнтів про процедуру моніторингу не інформують, але не в усіх країнах передбачено санкції за розголошення інформації.

Зовнішній нагляд або перегляд рішень правоохоронних органів про видачу ордеру на моніторинг не є обов'язковим у жодній країні. В одних із них нагляд здійснюється в судовій системі, в інших, наприклад у Чехії та Словенії, – такого механізму немає.

У Чехії та Словенії існують механізми компенсації, коли правоохоронний орган видає ордер на моніторинг, який не дає підстав для порушення кримінальної справи, але завдає відчутних збитків особі, яка проводить операцію, або власнику рахунку. По суті це – цивільний процес, регульований цивільним законодавством. В інших країнах таких механізмів немає, але існують механізми для захисту співробітників правоохоронних органів від цивільної відповідальності за будь-які збитки, понесені об'єктами рішень про моніторинг. Одні системи більше орієнтовані на захист прав власника – відстежується його рахунок та збереження банківської таємниці, а інші більше захищають співробітників правоохоронних органів, які проводять моніторинг. Проте опитування показало, що в цілому процес моніторингу не заподіює збитки особам, яких він стосується.

Підставою для моніторингу може стати запит іноземного органу (в більшості випадків правоохоронних органів), і такий же запит може бути направлено будь-якому іноземному органу.

У ході опитування з'ясувалося, що

правоохоронним органам не вистачає посібників та методологічних документів, які допомагали б співробітникам проводити аналіз щодо моніторингу банківських рахунків. Це вважається серйозним недоліком, оскільки зазвичай правоохоронці мають юридичну освіту і недостатньо підготовлені у фінансових питаннях. Одним із варіантів вирішення цієї проблеми може стати допомога фінансових експертів у кожному конкретному випадку.

Ще однією проблемою є те, що порядок клопотання про моніторинг банківських рахунків не уніфіковано. Різні правоохоронні органи користуються різними формами визначення необхідної інформації, тоді як опитування засвідчило, що стандартизована форма може спростити і прискорити процес. При отриманні запитів про моніторинг органи деяких юрисдикцій зустрічаються з приватним сектором для розробки стратегії моніторингу.

Повноваження на моніторинг банківських рахунків правоохоронними органами оцінюються позитивно (вважаються привілеєм), але низький рівень відповіді на анкети дає підстави припустити, що цей інструмент ще не ввійшов у практичну діяльність підрозділу фінансової розвідки та правоохоронних органів, хоча в країнах, де він застосовується, вважається високоефективним засобом протидії відмиванню грошей і фінансуванню тероризму. В аналізі відносин між моніторингом банківських рахунків і затримкою операцій говорилося про те, що ордери на моніторинг можуть передувати затримці операції, і це підвищить ефективність системи.

ЗАСТОСУВАННЯ ВЛАСНИХ ПРАКТИК, РОЗРОБЛЕНИХ ПРАКТИЧНИМИ БАНКАМИ ДЛЯ МОНІТОРИНГУ

З точки зору банків процес моніторингу може проводитися або за внутрішнім рішенням, або за запитом компетентного органу. Банки здійснюють моніторинг рахунків клієнта в цілях поточних заходів із належної перевірки клієнтів або при виникненні підозри у відмиванні грошей та фінансуванні тероризму згідно із законом про протидію цим операціями та внутрішніми правилами організації. Банки вважають процес моніторингу істотним фактором виявлення підозрілої діяльності, тож із цією метою вводять автоматизовані системи. Такі

ж системи використовуються при отриманні запитів (ордерів) на моніторинг від компетентних органів.

Відповіді банків на запитання анкети засвідчили, що моніторинг банківських рахунків здійснюється згідно з різними наборами правил: закон про протидію відмиванню грошей і фінансуванню тероризму (Сербія і Словенія), спеціальний закон про кредитно-фінансові установи (Болгарія) і закони про прибутки від злочинної діяльності (Чехія).

Із досвіду банків моніторинг банківських рахунків складається з кількох компонентів.

1. Подання звіту про операції клієнта до їх проведення.

Якщо в запитах підрозділу фінансової розвідки не вказано інше, банки Сербії повідомляють підрозділ фінансової розвідки про кожну операцію або ділову операцію до її проведення.

2. Регулярні повідомлення протягом установленого терміну.

У Словенії способи моніторингу залежать від змісту запитів, і фахівці з контролю дотримання стандартів регулярно направляють до підрозділу фінансової розвідки письмові звіти зі зворотним зв'язком.

3. Застосування власних практик, розроблених банками для моніторингу.

Практики банків застосовуються в Чехії.

Як правило, банки не надають компетентним органам прямого доступу до своєї системи, а лише надсилають їм відповідну інформацію. Прямий доступ до системи автоматичного моніторингу є винятком і надається лише в Болгарії, де до програмного забезпечення банків можуть підключатися підрозділ фінансової розвідки чи правоохоронний орган. У таких випадках керівництво банку та фахівець із контролю дотримання стандартів інформуються про ордер на моніторинг – вони відповідно готують і забезпечують доступ для правоохоронного органу. Моніторинг процесу зазвичай здійснюється самим фахівцем із контролю дотримання стандартів.

У більшості банків системи для моніторингу рахунків входять до ІТ-системи, що використовуються для виконання зобов'язань за законами про протидію відмиванню грошей і фінансуванню тероризму. Однак для ефективної роботи підрозділу фінансової розвідки та правоохоронних органів потрібні окремі або адаптовані системи.

Банки можуть виконувати конкрет-

ні завдання моніторингу різними способами: автоматичним; напівавтоматичним; неспеціалізованим (за допомогою програмного забезпечення з іншим основним призначенням) [3].

На практиці банки не завжди знають, на основі яких індикаторів або правопорушень підрозділ фінансової розвідки чи правоохоронний орган подають запит про початок моніторингу, і лише дотримуються вказівки органу, який відправив запит. Опитування засвідчило, що у випадках, коли приватний сектор ігнорує вихідні підозри або підстави для моніторингу, дуже важлива швидка реакція компетентного органу, особливо якщо повідомлення подається до проведення операції.

На відміну від процедури затримки операції, система моніторингу не створює для банків такі складнощі з нерозголошенням і завдає набагато менше фінансових збитків клієнту. Відсутні й додаткові заходи щодо запобігання попередження підозрюваних осіб у ході виконання процедур моніторингу, тоді як при затримці операції вони застосовуються. Незважаючи на те, що у разі моніторингу тиск із боку клієнта незначний, банки вказали, що важливо дотримуватися вимог про нерозголошення, адже якщо клієнт дізнається про моніторинг його рахунків, то ця процедура виявиться марною, а для її обходу кошти буде переведено на інший рахунок.

Основною проблемою, зазначеною приватним сектором, є висока вартість процедури моніторингу. Додаткові витрати виникають у зв'язку з тим, що для моніторингу активів і передачі результатів компетентному органу необхідне технічне обладнання. Вартість процедури моніторингу збільшує також необхідність залучення додаткового персоналу [5].

Звітній організації доводиться впроваджувати відповідні системи для моніторингу рахунків, тоді як у банків є власні ІТ-системи для внутрішнього моніторингу. Проте в обох випадках підрозділ фінансової розвідки та правоохоронні органи вимагають детальнішої інформації, а це потребує вдосконалення і доопрацювання зазначених систем. У процесі моніторингу органи не нав'язують технічні рішення, але й не надають їх, що створює проблему сумісності систем, які застосовуються приватним сектором, підрозділами фінансової розвідки та правоохоронними органами.

Таблиця 3. Підстави щодо застосування повноважень підрозділу фінансової розвідки для моніторингу банківських рахунків – міжнародний рівень

№ п/п	Країна	Повідомлення про підозрілу операцію від звітних організацій	Запит від закордонної фінансової розвідки	Запит від іншого закордонного органу, крім підрозділу фінансової розвідки	Власний аналіз підрозділу фінансової розвідки	Запит міліції	Запит прокуратури
1	Болгарія	X	X	X		X	X
2	Хорватія	X			X		
3	Естонія	X	X	X		X	X
4	Латвія	X	X		X		
5	Мальта	X			X		
6	Молдова	X	X*		X		X
7	Чорногорія	X	X***	X***	X		
8	Сербія	X			X	X	X
9	Словенія	X	X**		X		
10	Україна	X	X	X	X	X	

*Хоча в законодавстві Мальти це прямо не передбачено, в законі немає положень, котрі забороняють підрозділу аналізу даних фінансової розвідки видавати ордери на моніторинг на підставі інформації, наданої іноземним підрозділом фінансової розвідки;

**У законі про протидію відмиванню грошей і фінансуванню тероризму відповідного прямого положення немає. Однак OMLP (управління з питань запобігання відмиванню грошей) відкриває справи за запитами іноземних підрозділів фінансової розвідки, після чого повноваження OMLP можуть бути реалізовані.

***Якщо це зазначено в угоді або міжнародній конвенції.

У деяких випадках технічні проблеми роблять неможливою попередню звітність (обмін даними з органами): операції з використанням нових технологій або автоматизованих операцій, наприклад, зняття з банкоматів, онлайн-банкінг та платежі з корпоративних дебетових карт.

Інша серйозна проблема, зазначена приватним сектором, пов'язана з тим, що органи, які звертаються з запитом, не надають достатнього обсягу інформації. Опитування засвідчило, що для ефективного процесу моніторингу дуже важлива ідентифікація відповідних операцій. Компетентні органи повинні вказати чіткіші характеристики значущих операцій (сума, ініціатор, бенефіціар, призначення, країна походження тощо), аби банки могли коректно виявляти і фіксувати їх у процесі моніторингу. Це особливо важливо, якщо моніторингу піддаються банківські рахунки з великими оборотами.

Наприклад, досвід деяких банків

Словенії щодо запровадження моніторингу клієнтських рахунків за запитом підрозділів фінансової розвідки виявив залежність від окремих факторів, таких як: організаційна структура, тип банківських продуктів чи послуг, підтримка відповідних ІТ, кількість отриманих від підрозділів фінансової розвідки запитів.

В основному, банки, які беруть участь у дослідженні, описують систему моніторингу як сприятливу для клієнтів. Єдиний виняток було пов'язано з тим, що система моніторингу негативно впливає на взаємовідносини банку з клієнтами.

Приватний сектор одногосно вважає процедуру моніторингу ефективним засобом підтримки заходів щодо протидії відмиванню грошей і фінансуванню тероризму. Вона спрощує своєчасне вжиття заходів з боку підрозділу фінансової розвідки та правоохоронних органів. Крім того, можна очікувати, що клієнт, якому присвоюється високий ступінь ризи-

ку, надалі при вступі в будь-які ділові відносини піддаватиметься посиленій перевірці. Деякі звітні організації висловили думку про те, що система моніторингу банківських рахунків бананіша й ефективніша, ніж затримка операцій, оскільки дає змогу отримати більше цінної інформації про підозрілу операцію та її учасників.

ЗАКОРДОННИЙ ДОСВІД СПІВПРАЦІ МІЖ ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ

У всіх країнах, крім Молдови, повідомлення про підозрілу операцію від звітної організації може бути підставою для початку моніторингу банківського рахунку. У більшості ж країн такою підставою може стати і власний аналіз підрозділу фінансової розвідки. У деяких країнах допускається моніторинг банківських рахунків за запитами інших органів. Кілька підрозділів фінансової розвідки також здійснюють моніторинг банківських рахунків від імені іноземних органів. На Мальті і в Словенії це не передбачено законом, але застосовується на практиці (див. таблицю 3).

В основному країни вважають процедуру моніторингу цінним інструментом для відстеження незаконних засобів та протидії відмиванню грошей. У випадку підозри щодо фінансування тероризму цей слідчий інструмент може бути найефективнішим.

Моніторинг банківських рахунків розподілено між підрозділами фінансової розвідки та правоохоронними органами. Однак незважаючи на те, що це повноваження передбачене законодавством, у практичну діяльність підрозділів фінансової розвідки та правоохоронних органів воно поки що широко не ввійшло. Водночас у країнах, де воно застосовується, його вважають високоефективним інструментом протидії відмиванню грошей і фінансуванню тероризму.

Повноваження з моніторингу в

Таблиця 4. Ефективність моніторингу банківських рахунків

№ п/п	Країна	Ордери на моніторинг				Розслідування				Судові процеси				Звинувачення			
		2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.
1	Хорватія	0	37	18	9	-	4	-	15	-	-	4	-	-	-	-	4
2	Мальта*	Н/Д	Н/Д	Н/Д	6	Н/Д	Н/Д	Н/Д	1	Н/Д	Н/Д	Н/Д	0	Н/Д	Н/Д	Н/Д	0
3	Сан-Марино	-	-	-	7	-	-	-	7	-	-	-	Н/Д	-	-	-	Н/Д
4	Сербія	97	50	88	342	Н/Д	Н/Д	Н/Д	Н/Д	Н/Д	Н/Д	Н/Д	Н/Д	Н/Д	Н/Д	Н/Д	Н/Д
5	Словенія	25	0	8	9	8	0	5	3	3	0	1	0	0	0	0	0
6	Україна	0	0	71	1 340	0	0	1	113	0	0	1	36	0	0	0	4

*Законоположення, що дозволяє видачу ордерів на моніторинг, набуло чинності в другій половині 2010 року, тому у відповідних колонках вказано значення "Н/Д" (немає даних).

країнах МАНІВЕЛ використовують по-різному: одні країни застосовують їх лише щодо відмивання грошей та фінансування тероризму, інші – до всіх злочинів, спрямованих на отримання прибутку. Хоча в деяких випадках тривалість моніторингу обмежена (максимальним і мінімальним терміном дії ордеру), дослідження засвідчило, що в цілому підрозділи фінансової розвідки та правоохоронні органи вважають її достатньою.

Підставами для застосування повноважень правоохоронних органів на моніторинг банківських рахунків зазвичай служать: запит іноземного органу (включаючи підрозділи фінансової розвідки), внутрішній аналіз, отримане від звітної організації повідомлення про підозрілу операцію або запит прокуратури. На відміну від запити операції, яка вважається адміністративним актом, моніторинг банківських рахунків підпадає під категорію кримінальних процесів.

Опитування показало, що співпраця між правоохоронними органами є дуже важливою в процедурі моніторингу. У деяких юрисдикціях проводяться навіть спеціальні збори, присвячені чіткому визначенню процедури виконання кожного окремого ордеру на моніторинг.

ВИСНОВКИ

Позитивний досвід у країнах, де практикується механізм моніторингу, дає змогу зробити висновок про те, що правоохоронним органам слід і надалі сприяти ефективному використанню повноважень підрозділів фінансової розвідки з моніторингу операцій. Підвищити ж ефективність фінансового моніторингу допоможе відповідне програмне інформаційне забезпечення.

Юрисдикції повинні розробити офіційні процедури, які чітко описують весь процес. До них слід включити зокрема попередні збори за участі підрозділів фінансової розвідки, правоохоронних органів і приватного сектору на початку процесу моніторингу.

Шаблони для ордерів на моніторинг прискорять процес і дають змогу звітній організації отримати всю необхідну інформацію щодо операцій, які становлять інтерес для моніторингу. Передбачається, що правоохоронні органи не можуть володіти всіма даними щодо конкретного рахунку, але за наявності інформації повинні повідомляти її звітним організаціям. Передусім це стосу-

ється таких даних: приблизна сума (або порогові); дані можливого платника та можливого одержувача; можливі країни походження або призначення засобів; типи операцій, які слід блокувати чи затримувати (наприклад, усі вихідні перекази сум, що перевищують встановлений поріг); тип обґрунтування, наданого для переказів.

Співробітникам правоохоронних органів потрібно пройти підготовку з фінансових питань, пов'язаних із моніторингом банківських рахунків, а також необхідна чітка методологія, яка допоможе їм у процесі моніторингу. Ще одним варіантом вирішення цієї проблеми може бути допомога фінансових експертів у кожному окремому випадку. Також необхідно унеможливити попередження підозрюваних осіб правоохоронцями – за такі дії має бути встановлена сувора відповідальність. □

Література

1. Барановський О. І. Фінансові кризи: передумови, наслідки і шляхи запобігання [Текст]: монографія / О.І.Барановський. – К.: КНТЕУ, 2009. – 754 с. – (Ukrainian source).

2. Васюренко О. В. Фінансове планування та прогнозування діяльності банків: монографія / [О.В.Васюренко, Г.М.Азаренкова, Н.П.Погореленко та інші]. – К.: УБС НБУ, 2009. – 323 с. – (Ukrainian source).

3. Вовк В. Я. Організація системи моніторингу зовнішнього середовища банку / В.Я.Вовк // Збірник наукових статей “Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики”; Харківський інститут банківської справи Університету банківської справи Національного банку України. – 2011. – № 1 (10). – С. 31–37. – (Ukrainian source).

4. Державна служба фінансового моніторингу: Підсумки роботи за 2013 рік. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.sdfm.gov.ua/content/file/Site_docs/2013/20130226/2012%20_21_02_2013.pdf. – (Ukrainian source).

5. Діденко С. В. Оптимізація управління ризиками в системі фінансового моніторингу банку / С.В.Діденко // Збірник наукових праць “Вісник Університету банківської справи Національного банку України (м. Київ)”; Університет банківської справи Національного банку України. – 2008. – № 3. – С. 128–130. – (Ukrainian source).

6. Єніфанов А. О. Варпність банківського бізнесу: монографія / [А.О.Єніфанов, С.В.Леонов, Й.Хабер та інші]. – Суми: ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2011. – 295 с. – (Ukrainian source).

7. Коваленко В. В. Банківська система України: монографія / [В.В.Коваленко, О.Г.Коренева, К.Ф.Черкашина та інші]. – Суми: ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2010. – 187 с. – (Ukrainian source).

8. Розвиток банківської системи України: монографія / [У.Я.Грудзевич та інші]; за заг. ред. Т.С.Смуженко, Р.А.Слав'юка. – К.: УБС НБУ. – 2010. – 462 с. – (Ukrainian source).

9. Самородов Б. В. Методологія управління фінансовим розвитком банку: монографія / Б.В.Самородов. – К.: УБС НБУ, 2012. – 307 с. – (Ukrainian source).

10. Смуженко Т. С. Антикризисное управління стратегічним розвитком банку: монографія / Т.С.Смуженко, О.М.Тридіт, В.Я.Вовк. – К.: УБС НБУ, 2008. – 473 с. – (Ukrainian source).

11. Смуженко Т. С. Новий етап розвитку банківської системи України: зростання участі іноземних інвесторів: монографія / [Т.С.Смуженко, О.І.Кіреєв, О.О.Другов та інші]; Т.С.Смуженко (ред.). – К.: УБС НБУ, 2008. – 231 с. – (Ukrainian source).

12. Совет Европы. Отчет об исследовании “Задержание финансовых операций и мониторинг банковских счетов” / Совет Европы. – Апрель 2013. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.tutcmf.ru/index.php/ru/component/docman/cat_view/4-uchebnye-posobiya. – (Russian source).

13. Тігітко С. Л. Стратегія розвитку України в умовах економічної інтеграції та глобалізації фінансових ринків / С.Л.Тігітко // Актуальні проблеми економіки: Науковий екон. журнал. – 2004. – № 7. – С. 3–9. – (Ukrainian source).

14. Яценюк А. Банківська таємниця часів Помаранчевої революції / А.Яценюк. – К.: ТОВ “НВП Поліграфсервіс”. – 2008. – 207 с. – (Ukrainian source).

15. Arner Douglas W. Financial stability, economic growth, and the role of law / Douglas W. Arner. – Cambridge: Cambridge University Press, 2007. – 344 p.

16. Conaghan Dan. The bank: inside the Bank of England / Dan Conaghan. – London: Biteback, 2012. – 324 p.

17. Council of Europe. Annual report of MONEYVAL'S activities 2013: MONEYVAL Committee of Experts on the Evaluation of Anti-Money Laundering Measures and the Financing of Terrorism / Council of Europe. – 27 May 2013. – Access mode: http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/moneyval/Activities/2013_AnnualReport_en.pdf.

18. Fontaine Laurence. The moral economy: poverty, credit and trust in early modern Europe / Laurence Fontaine. – New York: Cambridge University Press, 2014. – 320 p.